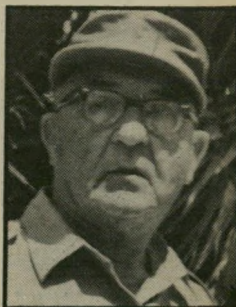

ביקור אצל גברת

הסיפור היפה ביותר על לוי אשכול הוא זה: כאשר נבחר כראש הממשלה, נישא אליו ראש השב"כ ואמר לו, באדיבות: 'ארוני ראש הממשלה, מעתה נצטרך לשמור עליך יומם ולילה. נפקד עליך שומרי ראש, שילוו אותך לכל מקום.' אישה ביישנות הימה, והוסיף: 'תראה, הרי שנינו גברים. אתה איש בודד (אשכול היה אז אלמן) ואולי תרצה לבקר אצל אישה גברת. הכחורים שלי יצטרכו ללוות אותך גם לשם. אבל רע לך שאפשר לסמוך אליהם. הם לא יספרו לעולם אף מילה אחת.' לוי אשכול חיך. 'להיפך! יספרו! יספרו! יספרו!'

אומרים שהיה סיפור נכון. סיפורים מסוג זה קבעו את היחס לאשכול כחוג מכריז. אבל הציבור הרחב קבע את יחסו לראש הממשלה סיפור אחר, שלגבי אמיתותו אין שום ספק. זהו הסיפור על בעיקבות סיפור אחר, שלגבי בסוף מאי 1967, כאשר החרדה מול פני הסכנה המצרית הגיעה לשיאה, החליט ראש הממשלה ושר הביטחון לפנות אל האומה ברדיו, כדי להרגיעה. הטלוויזיה לא היתה עדיין קיימת.

אשכול

אנשי הרדיו, שהכירו היטב את אהיכשרו הריתורי של אשכול, הציעו לו להקליט את הנאום מראש, אך הוא בטח בעצמו, כדרכו, וסירב. עד הרגע האחרון תוקן נוסח הנאום. המתקן היה, כרגיל, ישראלי גלילי. במקום מסיים בנאום החליף גלילי מילה. הוא רשם את המילה החדשה, אך שכח למחוק את המילה הקודמת.

כגאייסר, נאם אשכול כאזוני האומה המוראגת, שבניה היו מגויסים, הגיע לנקודה כזו בנאום והתחיל לגמגם. הוא ראה שיש מילה מיותרת, לא תפס את זה ונשכח. הוא ראה את המילה היסטורית. הציבור, שלא ידע מה קרה באמת, קיבל את הרושם כי בשעה גורלית זו עומד בראשו ראש הממשלה ושר הביטחון מהסס, מגמגם, שאינו יודע להחליט. או קמה התנועה הגדולה להחליף אשכול, לפחות בתפקיד שר הביטחון. אי אפשר היה לעמוד בפניה. משה ריין וזהו נכח מה נפקד בתיק הביטחון, קצר את קצירת ההילה של המילחמה (שחלקו בה היה קרוב לאפס). הבלון הזה התנפח עד שהתפוצץ ביום הכיפורים.

מה היה קורה אילו הקליט אשכול את הנאום מראש? יתכן כי לא היה צריך לוותר על תיק הביטחון, הניצחון הגדול של ששת הימים היה נרשם לזכותו — ובצדק, שהרי הוא ניצח על צה"ל בתקופת ההווה שלו, שלא היה כמוה לפני ואחרי כן. בימיו חומש הצבא כראוי, בחסכנות וביעילות. תקציב הביטחון היה קטן, ואו גם פעל המטכ"ל הטוב ביותר שידע צה"ל מימיו. נרמה לי שההיסטוריה עשתה לאיש עוול רב. הוא היה שונה מאוד מתרבותו הציבורית.

קודם כל, הוא היה חרוק מאוד מלהיות חלש, מתון, פחדן. אמנם, הוא היה פשרן ביחסים אישיים וציבוריים, אך בעניינים לאומיים היה קשוח.

לטוב או לרע (זה תלוי בהשקפת הפוסק) היה זה לוי אשכול, שקבע אחרי מלחמת ששת הימים את הקו שהוביל להקמת האימפריה העברית. בלבליבו היה ובתורויות הצדקות לא בהצהרות ובדיבורים, אלא במעשים. גולדה מאיר, שהיתה אישית הרבה יותר דומיננטית, אך שלא הגיעה לקרסוליו מבחינת התבונה והשכל, רק המשיכה בדרכו, בצורה פרימיטיבית יותר. ממשלת הליכוד המשיכה ברעש ובתורויות הצדקות את אשר עשה הוא בשקט, בערמומיות, בקול רמה רקה. הוא היה אישית שנותן ככל רמ"ח אבריו, ולא היתה לו שום הנכה בעניינים ערביים.

ההבדל בין אשכול ובין יורשיו היה בתמחור. הוא ידע בכמה עולים הרברים. הוא ברק בכל שלב מה ניתן ומה לא. הוא ידע את הכיוון, אך היה מוכן ללכת סחור-סחור, כמו נוהל השואף אל הים. כאשר נתקל במחסום, ניסה לקפוץ, או נעצר, או הלך אחורה כדי לחפש דרך אחרת.

מבחינה זו היה אשכול ציוני קלאסי, הגשר האמיתי בין דויד בן גוריון ומנחם בגין.

עניין של כימיה

אולי זה היה עניין של 'כימיה', אבל בין אשכול ובניו היו יחסים תמידי יחסים שאני מתקשה להגדירם. כמעט ואמרתי: יחסים אלו הם יחסי.

הכרתי אותו לפני קום המדינה, כאשר עבדתי זמן-מה במחלקת העבודה של התאחדות בעליה העשית. כאשר היה פורץ סימטרי עבודה, היו באים לשם מוכרי האגרות המיקצועיות — וביניהם ירחם משל — כדי להתרוע, להתפלמס, להציג טענות ונקשות, לדפוק על השולחן. זה יכול היה להימשך ימים, שבועות וגם חודשים.

באחד הימים היתה הטלפוניסטית של בית-ברנר מודיעה לנו: 'החבר לוי שקולניק רוצה לקבוע פגישה'. באותו רגע ידענו שסימטרי מטיים זה הגיע לקבוע. כששקולניק היה יושב ליד השולחן, ואומר: 'גו, חברי, תגידו מה אתם רוצים באמת...' היתה מושגת פשרה תוך שעה.

כשבאתי לכנסת כבר היה ראש הממשלה. לפני כן התקפתו אותו קשות, על רקע עקמת חוק-לשון-הרע ביוזמת ממשלתו.

בין השאר ליגלתי על 'פולחן חוסר-האישיות'. אבל זה לא הפריע לו במאומה. הוא התייחס אלי בצורה ידידותית, ובכך קבע את הטון גם אצל חברי סיעתו, שלא ידעו תחילה איך להתייחס לתופעה מורה זו שהגיעה באורדפלא לכנסת, שהיתה ער אז מועדון סגור. (בצד השני עשה זאת מנחם בגין, שהנהיג יחס קורקטי ואף ידידותי כלפיי.)

ניצלתי יחס זה, ובנינו התפתח מעין מישחק. מקומי היה אז לרגלי דוכן-הנאומים. אשכול היה עולה לנאום. הוא לא קרא נאומים מן הכתב. הוא גם לא ידע לבנות מישפט. הוא היה פותח במישפט, סוטה ימינה, סוטה שמאלה, הולך אחורה — וגרם לייאוש גמור בקרב הקצרות.

הייתי ממתין לרגע מתאים, ואז הייתי קורא לו קריאת-ביניים. אשכול היה פונה אלי ומתחיל לענות, ושוכח מה בא להגיד. הוא היה מסוגל להתוכח איתי במשך חצי שעה ושעה, תוך התעלמות גמורה משאר יושבי-הבית, למורת-רוחם המופלגת של חברי-לסיעה, שהוכיחו אותו על כך לאפעס בנוסח. אתה נותן לו חשיבות!

אך מבחינתי היו חשובות יותר השיחות הפרטיות שלי עימו — ואלה השאירו בי מישקע עגום.

לפני מלחמת ששת הימים, כאשר חרירות הפיראיון משטח סוריה הגיעו לשיאן והמטכ"ל צחק רבין איים בגלוי בפלישה לסוריה, ביקשתי לקבלני לשיחה. הבאתי לו שתי הצעות. ראשית: להקים מחסום אלקטרוני לאורך הגבול הסורי (מה שנקרא כיום 'גדר המערכת'), כדי למנוע מילחמה. שנית: להקים מטה מיקצועי לטיפול בענייני העולם הערבי ולפיתוח יוזמות שלום מעשיות. להצעה הראשונה קראתי 'קו מג'דדיר', ובתבת עליה או גם בשבועות זה. את ההצעה השנייה פירסמתי עוד ערב מלחמת-סיני, תחת הכותרת 'מטכ"ל לבן' (להבדיל ממטכ"ל-ההאקי של צה"ל, האמון על המלחמה).

אשכול הקשיב בסבלנות ובאדיבות. על ההצעה הראשונה ענה שזה יעלה ביוקר רב מדי — תשובה אבסורדית, לאור הוצאות המלחמה שפרצה לאחר-מכן. כאשר נקט צה"ל אחרי המלחמה באמצעים כאלה לאטימת הגבול, הוכח שהם יעילים מאוד. אין מנוס מהמסקנה שראשי צה"ל לא ביקשו או למנוע מלחמה, אלא דווקא שמחו לקראת מעשיהם של שליטי קאהיר ורמשק, שסללו את הדרך אליה.

תגובת אשכול על ההצעה השנייה היתה מעניינת עוד יותר. היא פשוט לא היתה. ריבית אל הקיר. הרעיון של ריכוז המידע על העולם הערבי במישור ממשלתי מיוחד הפקרתו על היחסים החשאיים עם גורמים ערביים, על תיכנון וביצוע מינציע-שלום — פשוט לא עניין אותו.

אחרי המלחמה ביקשתי שוב לקבלני, ועל חמתם אותי מייד לחדרו בכנסת. הרציתי לפניו על הרעיון לפיתוח יוזמת-שלום דרמטית כלפי העם הפלסטיני (את עיקרי הרעיון הזה פירסמתי עוד ביום החמישי של מלחמת ששת הימים בצורת מיכתב גלוי אליו). ההצעה: שהוא יפנה באופן דרמטי אל העם הפלסטיני, ויקרא לו להקים נציגות ומגילת שתיכנס למשאומתן עם ישראל לשם הקמת מדינה פלסטינית בגדה ובצדעה, תוך שלום וקיום יחסים הדדיים הודקים.

מה היו גבולות המדינה הזאת? שאל. עניתי שהגבולות היחידים הבאים בחשבון הם הגבולות שמלפני המלחמה.

ראתה רוצה שאכריז על קצ' היקשה שוב. עניתי בחיוב.

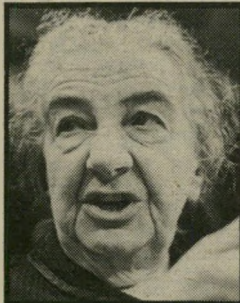
ואז התגלה אופיו של אשכול, על מעלותיו ומיגרעותיו. איזה מין סחור הוא זה שמודיע מראש מה הוא מוכן לשלם סחור טוב מצד הנתחלת המשאומתן את המינימום, ובמהלך המשאומתן הוא מנסה להגיע לפשרה על המחיר הנמוך ביותר שאפשר. ניסיתי להסביר לו שעקרונות של מיסחר ומקדומימכר אינם חלים במקרה זה, כאשר יש לחולל מיפנה היסטורי באמצעות מינציע דרמטי. לא יכולתי להזיז אף במילימטר אחד. ריבננו בשתי שפות שונות.

אני משוכנע שרעתי האמיתית של אשכול היתה אז כך: להחזיק בכל השטחים, אם זה ניתן לוותר על חלק כלשהו, כשזה ררוש; ולוותר על כלם, אם הלחץ יהיה בלתי-נכסל. מכיוון שלא

הופעל שום לחץ על ממשלת-ישראל, התפתחו הדברים כפי שהתפתחו. אשכול היה מודע מאוד למחירים קצרי-טווח, אך לא היו לו הכלים להבנות המחיר ארוך-טווח, בפנים ובחוץ.

בנובמבר 1968 היה לי בכנסת ויכוח חריף עם שר-הביטחון משה דיין. אמרתי שערכתי בריקה אישית אצל ראש הציבור בגדה, ושכל האיש החשובים שם רוצים במדינה פלסטינית ומוכנים להגיע לשלום על בסיס זה. דיין הכחיש זאת בתוקף. אשכול נכנס לוויכוח ותמך בשר הביטחון שלו.

למחרת היום הופתעתי, כאשר התקשר איתי יועצו לענייני השטחים הכבושים, משה שרון. ראש הממשלה הטיל עלי להיפגש איתך, אמר.

גולדה

אתה טענת שערכת בריקה אישית אצל ראש הציבור בגדה. מר אשכול ביקש שאבדוק את הדברים יחד איתך.

נפגשנו במינון הכנסת, השווינו את שיחותינו עם ראשי הגדה וערכנו פרוטוקול. נאמר בו כי שרון מסכים לכל ההערות שלי. אולם, הוסיף, מכיוון שגם אני קובע שמדינה פלסטינית אינה יכולה לקום מבלי שבירתה תהיה בירר

שלים (המזרחית), ומכיוון שממשלת-ישראל החליטה שאין לשנות את הסטאטוס של ירושלים, התוכנית כולה אינה מעשית. היה זה מעשה אופייני מצד אשכול: תחילה הכחיש את דבריי מעל דוכן-הכנסת, אחר-כך שלח אליי את יועצו, כדי לברר את הדברים ככל זאת, ולבסוף נקברו התוצאות בתיק כלשהו. הצטערתי על מותו הפתאומי לפני 15 שנה. הוא היה אדם מעניין, בעל איכות גבוהה.

התווסף על כך הצער על מינוי יורשתו. יחסי עם גולדה מאיר היו הפוכים בדיוק: היא שנאה אותי שינאה אישית, כמעט גופנית, ואילו אני תיעבתי אותה כראש הממשלה וכבן-אדם. זה היה מיקרה של כימיה הפוכה.

מחלות כל העולם

הסוף יהיה שאנחנו נרגיש כולנו יותר טוב, והם יילכו הביתה מרוכאים? אמר האירי.

האירי הוא נציג השייפין, המיפלגה האירית הלאומנית שמאלית התומכת במלחמת 'הצבא האירי הרפובליקאי', המחתרת של לוחמי-השיחור (או 'הטרוריסטים') בצפון האיר. כמו כל האירים שהיכרתי, הוא דברן מבריק, בעל כושר-דיבור וכושר-שתייה בלתי-מוגבלים.

ישבנו בלילה בחדר בבית-מלון ברומא, וחיסלנו בקבוק של ויסקי אירי שהביא עימו אחרי שחיסלנו בקבוק של וודקה פינית שהבאתי איתי.

האירי ואני היינו השבוע אורחים של המיפלגה הרמוקרטית הפרולטרית, מיפלגת-שמאל איטלקית צעירה, נייטרליסטית, התומכת בשלום ישראלי-פלסטיני. יחד עימנו הוזמנו עוד תריסר נציגים של מאבקים פוליטיים ברחבי-העולם.

ביום שיועד לכך פועיית המיפלגה, הופיעו על הבימה, בזה אחר זה, לוחמי שלום ושיחור מכל העולם וסיפרו על מאבקהם ובעיותיהם. רשימה מרשימה ועצומה.

האיש מניקאראגואה דיבר על המזימות האמריקאיות נגד ארצו והקאות-הדם בגבול הונדורס (אנחנו נתנו נשק בידי העם כדי להגן על המהפכה שלנו. כמה ממשלות יש בעולם המסוגלות להרשות לעצמן להפקיד את הנשק בידי העם?).

אחריו הופיעה ז'דנה תומיס המפורסמת, לשעבר דוברת אמנה 77 בצ'כוסלובקיה, שדיברה על הדיכוי הסובייטי בארצה. (סרט על ז'דנה הוצג גם בטלוויזיה הישראלית.)

איש 'הירוקים' מגרמניה דיבר על מלחמתם של שני הגושים, האיש מצ'ילה דיבר על הורדות העוקבות מרם של הגנרל פינזשה, הניב האמריקאי, והפיליפיני אמר כמעט את אותו הדיבר על הגנרל מרקוס. וכך הם הופיעו — איש סולידריות מפולין ואינדיאני מארצות-הברית, האיש מחזית-השיחור של אריתריאה, המחחרמת על-ידי שני הגושים, איש המחחרת הבאסקית מספרד ואיש המחחרת השמאלית בגואטמלה, וכמובן — אני, בשם האלטרנטיבה בישראל, ונציג אשף בשם העם הפלסטיני (וגם לאה צמל, הפרקליטה המגנינה על העצירים הערביים: רעיה רותם, אלמנת-המלחמה החיננית שהיא פעילה נגד המלחמה; ובנייה-כפר מאום-האפאחם). התקבלו במחאות כפיים סוערות, בים של נשיקות על הלחי ובהצדעה בקימה.

כסדר-הכל זה היה מיצעד של מחלות האנושות, מין מירפאה לפאציניטים בינלאומיים, סמינר מיוחד-במינו של מאבקים. מתוך כל הסיפורים האלה עלתה מתונה חדשה: סולידריות עולמית בין אנשי שלום ושיחור, המאשים בשתי האימפריות המדכאות, החותרים לעולם חדש, שלישי.

פעם, לפני הרבה שנים, היינו כולנו בעלי חזון בינלאומי, אינטרנציונלי. האמנו במאבק עולמי לשיחור העמים ולשיחור האדם. אחר-כך בא המישור הסובייטי, המרכז הרווני, הפקיע את המאבק הזה לצרכיו וזיהם את החלום. דור שלם נשבר בעיקבות הבגידה הזאת, הפך ציני ומתוסכל.

יתכן שהחלום הזה קם עתה לתחייה, בידי דור חדש, המשתחרר מן התלות הנפשית בשני הגושים הרוסיניים גם יחד.